

Džon Irving

**Poslednja
noć u
Krivoj Reci**

Prevela
Ana Grbić

■ Laguna ■

Naslov originala

John Irving

LAST NIGHT IN TWISTED RIVER

Copyright © 2009 by Garp Enterprises, Ltd.

Translation copyright © 2023 za srpsko izdanje, LAGUNA

Za Evereta, mog pionira, mog junaka

U velikim šumama na severu
Malo sam pomagô nekom kuvaru
Ali ta mi šljaka baš ne beše draga
I jednog dana sve ode dovraga.

Bob Dilan, „*Tangled Up in Blue*“

Sadržaj

I

OKRUG KUZ, NJU HEMPŠIR, 1954.

1. POD KLADAMA 13
2. LEĐA UZ LEĐA 37
3. SVET JE PUN NESREĆA 73
4. TUČANI TIGANJ OD 20 CENTIMETARA 100

II

BOSTON, 1967.

5. PSEUDONIM 129
6. *IN MEDIAS RES*. 178

III

OKRUG VINDAM, VERMONT, 1983.

7. BENEVENTO I AVELINO 211
8. MRTAV PAS; SEĆANJE NA MAOA 250

9. KRHKKA, NEPREDVIDLJIVA PRIRODA STVARI . . .	281
10. GOSPOĐA NEBO	303
11. MED	340

IV

TORONTO, 2000.

12. PLAVI MUSTANG	371
13. VUČJI POLJUPCI	416

V

OKRUG KUZ, NJU HEMPŠIR, 2001.

14. KEČAMOVA LEVA ŠAKA	443
15. PLES LOSOVA	469

VI

POINT O BERIL, ONTARIO, 2005.

16. IZGUBLJENI NAROD	501
17. OSIM KEČAMA	525

I

OKRUG KUZ,
NJU HEMPŠIR, 1954.

POD KLADAMA

MLADI KANAĐANIN, KOJI NIJE MOGAO IMATI VIŠE OD PET-naest godina, predugo je oklevao. Na jedan ledeni časak, na plutajućim trupcima u proširenju nad rečnom okukom, stopala su mu stala; pod vodu je kliznuo pre nego što je iko stigao da ga uhvati za pruženu ruku. Jedan od drvoseča posegao je za mladićevom dugom kosom – prsti starijeg muškarca grabili su po ledenoj vodi, gustoj, skoro čorbastoj, kroz komadiće oljuštene kore drveta. Onda su se dve klade silovito sudarile preko ruke nesuđenog spasitelja i slomile mu zglob. Ćilim pokretnih klada potpuno je prekrpio mladog Kanađanina, koji se na površini više nije pojavio; niti šaka, niti jedna čizma ne izbi mu iz smeđe vode.

Tamo gde se klade zapreče, kad se ona ključna odglavi, ljudi moraju raditi brzo i bez prekida; zastanu li makar na sekund-dva, poleteće u bujicu. U rečnom transportu pokretne klade mogle su te nasmrt smrskati pre nego što stigneš da se utopiš – mada je utapanje bilo češće.

Na obali, odakle su kuvar i njegov dvanaestogodišnji sin čuli kako čovek kom je slomljen zglob kune, odmah je bilo jasno da je neko u mnogo ozbiljnijoj nevolji od nesuđenog spasitelja, koji je oslobodio povređenu ruku i uspeo da povрати ravnotežu na plutajućim kladama. Njegova sabraća na balvanima nisu obraćala

pažnju na njega; brzim, sitnim koracima išli su ka obali i dozivali izgubljenog dečaka po imenu. Goniči su neumorno boli vodu dugačkim pritkama s kukama, tako usmeravajući klade pred sobom. Radnici su ponajviše birali najbezbedniji put do kopna, ali kuvarovom sinu, punom nade, činilo se kao da pokušavaju da naprave dovoljno širok razmak da mladi Kanađanin ispliva. A zapravo, sad su se među kladama smenjivale samo praznine. Toliko je brzo nestao dečak koji im je rekao da je „Ejndžel Poup iz Toronta“.

„Je li to Ejndžel?“, pitao je dvanaestogodišnjak oca. Neko bi se još mogao prevariti da je taj dečak smeđih očiju i duboko ozbiljnog izraza lica Ejndželov mlađi brat, ali da se prevari za porodičnu sličnost između tog dvanaestogodišnjaka i njegovog uvek budnog oca, niko ne bi mogao. Kuvar je odisao nekom kontrolisanom strepnjom, kao da rutinski očekuje najnepredvidljivije katastrofe, što se donekle ogledalo u toj sinovljevoj ozbiljnosti; dečak je čak toliko ličio na oca da je nekolicina drvoseča izrazila iznenađenje što i dečak nije hrom, kao tata.

Kuvaru je bilo sasvim jasno da je upravo mladi Kanađanin pao pod klade. Upozorio je rečne radnike da je Ejndžel previše zelen za taj posao; mladić nije trebalo ni da pokušava da krči klade. Ali dečak je verovatno žudeo da se pokaže, a možda ga ni radnici isprva nisu primetili.

Po kuvarovom mišljenju, Ejndžel Poup je takođe bio suviše zelen (i trapav) da radi u blizini brente*. To je bila teritorija testeraša – radno mesto koje zahteva izuzetnu veštinu. Rezač građe takođe je bilo mesto koje zahteva veštinu, mada ne posebno opasno.

U opasnija i manje stručna radna mesta spadao je rad na stovarištu klada, odakle su ih kotrljali u pilanu i na nosače testera, ili na istovaru klada iz kamiona. Pre pojave mehaničkih utovarivača klade su istovarane tako što bi se otvorile strane kamionske prikolice – tako se ceo tovar odjednom mogao skotrljati iz kamiona. Ali dešavalo se da se strane zaglave, pa bi se ljudi ponekad, dok pokušavaju da ih otvore, zatekli pod lavinom klada.

* Glavna testera u pilani. (Prim. prev.)

Što se kuvara tiče, nije trebalo da Ejndžel bude ni na jednom mestu koje ga smešta u neposrednu blizinu pokretnih klada. Ali transportni radnici su mladog Kanađanina voleli koliko i kuvar i njegov sin, a Ejndžel je rekao da mu je rad u kuhinji dosadan. Mladić je želeo naporniji posao i voleo je da bude napolju.

Postojano tup-tup pritaka o klade nakratko su prekidali uzvici drvoseča koji su opazili Ejndželovu alatku – više od pedeset metara od mesta gde je dečak iščezao. Pet metara duga pritka plutala je daleko od ostrva klada, tamo gde su je rečne struje odnele.

Kuvar je video kako je radnik sa slomljenim zglobovima izašao na obalu, noseći pritku u zdravoj ruci. Prvo po poznatom psovanju, a tek onda po drvosečinoj ućebanoj kosi i zamršenoj bradi, kuvar je sabrao da je povređeni Kečam – ni blizu novajlija u opasnom poslu drvnog transporta.

Bio je april – nedugo pošto se otopio poslednji sneg i počela blatna sezona – ali u rečnom jezeru se led tek nedavno razlomio i propustio prve klade uzvodno odatle, na Damerovim jezerima. Reka je bila ledena i nabujala, a mnoge drvoseče nosile su gustu bradu i dugu kosu, koje će im pružiti neku oskudnu zaštitu od muva sredinom maja.

Kečam je poleđuške ležao na obali kô nasukani medved. Pokretna masa balvana plovila je kraj njega. Tovar klada izgledao je kao splav za spasavanje, a radnici koji su ostali na reci kao brodolomnici na moru – samo što se more iz časa u čas iz zelenkastosmeđeg prelivalo u plavkastocrno. Voda u Krivoj reci bila je bogato obojena taninima.

„*Jebote*, Ejndžele!“ Kečam je onako, s leđa, vikao. „Rekoh ja: ‘Radi nogama, Ejndžele. Moraš stalno raditi *nogama!*’ E jebiga.“

Nepregledno prostranstvo klada nije bilo brodolomnički splav za Ejndžela, koji se svakako utopio ili nasmrt izlomio u reci nad krivinom, iako će rečni radnici (i Kečam s njima) pratiti tovar klada bar do tamo gde se Kriva reka uliva u Pontuk, jezero kod Brane mrtve žene. Brana Pontuk na reci Androskogin formirala je jezero; kad se klade puste u Androskogin, prvo naiđu na pri vreme stovarište kod Milana. U Berlinu je Androskogin padao

trideset metara za pet kilometara; činilo se kao da dve fabrike papira kod privremenog stovarišta u Berlinu dele reku napola. Nije bilo nezamislivo da mladi Ejndžel Poup iz Toronta tamo putuje.

U SMIRAJ DANA KUVAR i sin su još uvek pokušavali da spasu za sutra ostatke silnih netaknutih večera u sali za ručavanje malog naselja – u menzi takozvanog grada Krive Reke, koji jedva da je bio veći i samo malo stalniji od logorišta drvoseča. Još nedavno, jedina trpezarija za transportere građe uopšte nije bila trpezarija. Nekad su imali putujuću, u kamion ugrađenu kuhinju, i prateći kamion s montažnom trpezarijom koja se mogla istovariti i ponovo sklopiti – to je bilo onda kad su kamioni stalno premeštali logorište na drugo mesto na Krivoj reci, gde god da su drvoseče tada radile.

Tih dana, osim vikendima, transporteri su se retko vraćali u Krivu Reku da jedu ili spavaju. Logorski kuvar često je kuvao u šatoru. Sve je moralo biti potpuno prenosivo; čak su i spavaonice bile u kamionima.

Sad niko nije znao šta će biti od ne baš naprednog grada Krive Reke, koji se nalazio na pola puta između rečnog i Damerovih jezera. Radnici iz pilana i njihove porodice tu su živeli, a drvena kompanija održavala je smeštaj za prolaznije drvene radnike, u koje nisu spadali samo frankokanadski sezonci nego i većina rečnih i drugih transportnih radnika. Kompanija je takođe držala i bolje opremljenu kuhinju, pravu menzu – već pomenutu – za kuvara i njegovog sina. Ali koliko još? To čak ni vlasnik drvene kompanije nije znao.

Drvena industrija bila je u tranziciji; jednog dana biće moguće da svaki drveni radnik radi od kuće. Kampovi za transport građe (pa čak i malo manje nebitne naseobine kao što je Kriva Reka) izumirali su. I sami *vanigani* su nestajali; ta čudna skloništa za spavanje, obedovanje i skladištenje opreme nisu samo dizana na kamione, točkove ili gusenice već su često postavljana i na splavove ili čamce.

Indijanka sudopera – radila je za kuvara – odavno je rekla kuvarovom malom sinu da je *vanigan* reč abenačkog jezika, navevši dečaka da se zapita da li je i ona sama iz plemena Abenaki. Možda je samo slučajno znala poreklo reči ili je samo tvrdila da ga zna. (Kuvarov sin je išao u školu s Indijancem koji mu je rekao da je reč *vanigan* iz algonkinskog jezika.)

Dok je transport klada trajao, radilo se od zore do mraka. Protokol je bio hraniti ljude četiri puta na dan. U prošlosti, kad se vanigani nisu mogli približiti mestu na reci gde se radilo, dva podnevna dnevna obroka nosili su radnicima pešice. Prvi i poslednji obrok služili su u logoru – danas, u menzi. Ali iz ljubavi prema Ejndželu, večeras su mnogi radnici propustili poslednji obrok u menzi. Proveli su veče prateći klade, sve dok ih tama nije oterala – i ne samo tama već sve jača svest kako niko od njih ne zna da li je Brana mrtve žene otvorena. Iz rečnog jezera ispod grada Krive Reke klade su – verovatno s Ejndželom – mogle već otploviti u jezero Pontuk, ali ne ako je Brana mrtve žene zatvorena. A ako bi i brana Pontuk i Brana mrtve žene bile otvorene, telo mladog Kanađanina strmoglavilo bi se pravo u Androskogin. Niko bolje od Kečama nije znao da će tamo Ejndžela teško naći.

Kuvar je znao kad su radnici prestali da traže – kroz zaštitna vrata kuhinje čuo ih je kako naslanjaju svoje pritke na menzu. Nekolicina umornih tragača našla je put do menze posle mraka; kuvar nije imao srca da ih otera. Najmljena pomoć otišla je kućama – svi osim Indijanke sudopere, koja je većinom noći ostajala dokasno. Kuvar, čije je teško ime bilo Dominik Bačagalupo – ili Kuvarčić, kako su ga drvoseče obično zvale – spravio je ljudima kasnu večeru, koju im je poslužio njegov dvanaestogodišnji sin.

„Gde je Kečam?“, upita dečak tatu.

„Verovatno mu nameštaju ruku“, odgovori kuvar.

„Sigurno je gladan“, reče dvanaestogodišnjak, „ali opak je Kečam.“

„Izrazito je žilav za čoveka koji pije“, složi se Dominik, mada je mislio kako Kečam možda i nije dovoljno žilav za ovo. Gubitak Ejndžela Poupa možda će najteže pasti Kečamu, mislio je kuvar,

zato što je iskusni drvoseča mladog Kanađanina uzeo pod svoje. I starao se o dečaku – ili je makar pokušavao.

Kečam je imao najcrnju kosu i bradu – garavocrne boje uglja, crniju od krzna crnog medveda. Rano se ženio – i to više puta. Otudio se od dece, koja su odrasla i otišla svako svojim putem. Kečam je preko cele godine živeo u jednoj od baraka, ili u bilo kom od nekoliko propalih pansiona, ako ne u vaniganu sopstvene izrade – to jest, u prikolici svog kamioneta, gde je bio na ivici da se nasmrta smrzne onih zimskih noći kad bi se, mrtav pijan, obeznanio. Ipak, Kečam je držao Ejndžela podalje od alkohola, a sklanjao je mladog Kanađanina i od nekoliko starijih žena iz takozvane plesne dvorane.

„Premlad si, Ejndžele“, čuo je kuvar kako Kečam kaže mladiću. „Osim toga, svašta od tih dama možeš zakačiti.“

Kečam to dobro zna, mislio je kuvar. Dominik je znao kako je Kečam sebi naneo i veću štetu od lomljenja zgloba u transportu debala.

UJEDNAČENO ŠIŠTANJE NAIZMENIČNOG TREPERENJA pilot-svetala na plinskom šporetu u kuhinji menze – stari garland s dve rerne i osam gorionika, i plamenom nagaravljen pekač odozgo – savršeno se slagalo s tužbalicama drvoseča nad kasnom večerom. Izgubljeni dečak ih je sve šarmirao, usvojili su ga kao što bi zalutalog ljubimca. I kuvara je osvojio. Možda je u neobično veselom tinejdzeru video neku buduću inkarnaciju svog dvanaestogodišnjeg sina, jer je Ejndžel imao otvoren izraz lica i bio iskreno radoznao, a nije pokazivao nimalo one povučene mrzovolje kakva kao je pogađala ono nekoliko mladića njegovih godina u grubom i nerazvijenom mestu poput Krive Reke.

To je bilo još začudnije jer im je mladić rekao da je nedavno pobegao od kuće.

„Ti si Italijan, zar ne?“, pitao je Dominik Bačagalupo dečaka.

„Nisam iz Italije, ne govorim italijanski – i nisi neki Italijan ako si iz Toronta“, odgovorio je Ejndžel.

Kuvar se ugrizao za jezik. Dominik je znao pomalo o boston-skim Italijanima; neki od njih delovali su osetljivo na stepen svoje italijanštine. I kuvar je znao da je Ejndžel, u postojbini, mogao biti Anđelo. (Kad je Dominik bio mali, majka ga je zvala Anđelu – s njenim sicilijanskim akcentom, to je tako zvučalo.)

Ali posle nesreće ništa s pisanim imenom Ejndžela Poupa nisu mogli naći; među ono malo dečakovih stvari nije bilo nijedne knjige niti pisma koje ga identifikuje. Ako je isprave i imao, otišle su s njim u rečno jezero – verovatno u džepu farmerki – a ako telo nikad ne nađu, neće biti načina da se obavesti Ejndželova porodica, ili od koga god da je dečak pobegao.

Zakonito ili ne, sa odgovarajućim dokumentima ili bez njih, Ejndžel Poup je preko kanadske granice ušao u Nju Hempšir. I to ne onako kako se to obično radi – Ejndžel nije došao iz Kvebeka. Naglasio je da je stigao iz Ontarija – on nije bio Frankokanađanin. Kuvar od Ejndžela nikad nije čuo ni reč francuskog ili italijanskog, a Frankokanađani u logoru s odbeglim dečakom nisu hteli da imaju ništa – očito nisu voleli Anglokanađane. Što se tiče Ejndžela, on se držao podalje od Francuza; ni on Kvebečane nije voleo ništa više nego oni njega.

Dominik je poštovao dečakovu privatnost; sad je kuvar žalio što ne zna više o Ejndželu Poupu i odakle potiče. Ejndžel je bio dobroćudno i vedro društvo za kuvarovog dvanaestogodišnjeg sina Danijela – ili Denija, kako su ga zvale drvoseče i radnici iz pilane.

Skoro svaki muškarac dovoljno star za rad u Krivoj Reci poznao je kuvara i njegovog sina – a i neke žene su. Dominik je morao poznavati nekoliko žena – uglavnom da mu pomognu da se brine o sinu – jer je kuvar izgubio suprugu, Denijevu mladu majku, pre, čini se, dugih deset godina.

Dominik Bačagalupo je smatrao da je Ejndžel Poup već imao iskustva s kuhinjskim poslovima, koje je dečak radio nespretno ali bez pritužbi, i sa ekonomijom pokreta koja se morala izroditi iz znanja – iako je te poslove smatrao dosadnim, te bio sklon povredama radeći za kuhinjskom daskom.

Povrh toga, mladi Kanađanin je voleo da čita; pozajmljivao je mnogo knjiga Dominikove pokojne žene i često ih čitao Danijelu. Kečam je smatrao kako je „već preterivanje“ koliko je Ejndžel mladom Denu čitao Roberta Luisa Stivenzona – ne samo *Otmicu* i *Ostrvo s blagom* već i nedovršeni roman sa smrtnog odra, *Sent Ajvs*, za koji je Kečam rekao da je trebalo da umre s autorom. U vreme nesreće na reci Ejndžel je Deniju čitao *Lovca na olupine*. (Kečam još nije bio ponudio svoje mišljenje o tom romanu.)

I tako, kakvog god da je porekla Ejndžel Poup bio, jasno je da se donekle školovao – više nego većina drvara Frankokanađana koje je kuvar poznavao. (Više od većine radnika u pilanama, a i mesnih drvoseča.)

„Zašto je Ejndžel morao da umre?“, pitao je Deni tatu. Dvanaestogodišnjak je pomagao ocu da obriše trpezarijske stolove pošto su zakasnele drvoseče otišle u krevet ili možda da piju. A iako se često nečim bavila u menzi dokasno, bar dobrano pošto Deni ode na spavanje, sudopera Indijanka završila je posao; dotad se već svojim kamionetom odvezla u grad.

„Ejndžel nije morao da umre, Danijele – to je bila izlišna nesreća.“ Izraz *izlišna nesreća* bio je čest u kuvarovom rečniku, a njegovom dvanaestogodišnjem sinu bile su i te kako poznate očeve sumorne i fatalističke misli o ljudskoj manjkavosti – posebno o mladalačkoj nesmotrenosti. „Bio je previše zelen da radi na transportu klada“, rekao je kuvar, kao da je to bilo sve što tu ima da se kaže.

Deni Bačagalupo je znao mišljenje svog tate o svemu za šta je Ejndžel, ili bilo koji dečak tih godina, bio previše zelen. Kuvar bi, takođe, sklonio Ejndžela i od „kašike“ za klade. (Najvažniji deo alatke bila je preklopna kuka kojom se teška klada mogla ručno gurati.)

Ako se Kečam pitao, „stari dani“ bili su opasniji. Kečam je tvrdio da je rad s konjima, izvlačenje tereta na nosilima iz šume zimi, bio opasan posao. Zimi bi se drvoseče i samaraši popeli u planine. Posekli bi drveće i (još ne tako davno) konjima izvlačili građu, kladu po kladu. Teretna nosila, ili kolica bez točkova, vukli

su kao sanke po smrznutom snegu koji čak ni konjska kopita nisu mogla probiti jer su se tragovi sanki na vlakama* svake noći ponovo ledili. Onda dođe sezona kravljenja i blata i – „u ono vreme“, kako je govorio Kečam – sav bi posao u šumi stao.

Ali čak se i to menjalo. Nova drvena mašinerija može raditi i u blatnim uslovima i prelaziti mnogo veće razdaljine do boljih puteva, koji se mogu koristiti preko cele godine, pa je sama blatna sezona postala manji problem – a konje su sve više menjali traktori guseničari.

Buldožeri su omogućili izgradnju puta sve do mesta seče, odatle bi se drvo odnosilo kamionom. Kamioni bi prebacili drvo do većeg mesta isporuke na reci ili jezeru; zapravo, zbog drumskog prevoza, uskoro neće biti potrebe za rečnim transportom. Prodoše dani kad su konji spuštani strmijim padinama uz pomoć čekrka za usporavanje. „Mogli su otklizati na sapima“, rekao je Kečam mladom Denu. (Kečam je izuzetno cenio volove zbog sigurnog koraka u dubokom snegu, ali volovi nikad nisu naširoko korišćeni.)

Prodoše dani i železničkog transporta građe iz šume; završili su se u dolini Pemidževaset 1948. – iste godine kad je jednog od Kečamovih rođaka ubila lokomotiva šej u pilani Livermor Folsa. „Šejka“ je imala pedeset tona i njome su izvučene poslednje šine iz šume. Nekadašnja korita za šine poslužila su kamionima kao tvrdi putevi za vuču hiljadu devetsto pedesetih, iako se Kečam još sećao ubistva na železnici reke Bibi – još onda kad je upravljao sankama punim starog zimzelena iza četiri konja. Kečam je upravljao jednom od parnih lokomotiva lombard – onom koju je vukao konj. Konj je skretao prednje šine sanki, a vozač sedeo napred u vučnom vozilu; kasniji modeli su konja i šofera zamenili „kormilarom“ za volanom. Kečam je bio i kormilar, to je Deni Bačagalupo znao – Kečam je, očito, sve radnje radio.

Starim vučnim putevima za lombarde oko Krive reke sad su išli kamioni, mada je u oblasti još bilo prastarih, napuštenih lokomotiva. (Još jedna uspravno stoji u Krivoj Reci, a druga, prevrnutu,

* Šumski put za otpremu drvne građe. (Prim. prev.)

u logorištu u Zapadnom Dameru – ili Parizu, kako su naseobinu obično nazivali po fabrici *Pariz* iz Pariza u Mejnu.)

Filipsov potok tekao je do Pariza i Amonusaka – pa se ulivao u reku Konektikat. Rečni radnici terali su brvna tvrdog drveta Filipsovim potokom do Pariza, a i nešto mekog drveta. Pilana u Parizu radila je isključivo s tvrdim drvetom – fabrika u Mejnu proizvodila je sanke – a drvarsko logorište u Parizu, sa svojom parnom pilanom, pretvorilo je nekadašnju staju u mehaničarsku radionicu. Tu je bila i kuća upravnika pilane, uz baraku za sedamdeset pet ljudi i menzu, i nekakav najjednostavniji smeštaj za porodice – da ne pominjem optimistično zasađen gaj jabuka i školu. Zbog toga što nije bilo škole u Krivoj Reci, niti je iko dovoljno verovao u trajnost naseobine da posadi jabuke, izrodilo se mišljenje (koje je važno samo u Parizu) da je njihovo naselje civilizovanija i manje privremena zajednica od Krive Reke.

S najviše visinske tačke između ove dve ispostave nijedna vračara ne bi bila tako blesava da prorekne uspeh i dugovečnost bilo kom od naselja. Deni Bačagalupo je čuo kako Kečam najavljuje sigurnu propast i drvarskom naselju u Parizu i u Krivoj Reci, ali Kečam je mrko gledao na progres uopšte – kako je kuvar upozorio sina. Dominik Bačagalupo nije zalud trošio reči – rutinski je sumnjao u neke od Kečamovih priča. „Danijele, nemoj baš slepo verovati u Kečamovu verziju“, rekao bi Dominik.

Da li je Kečamova tetka računovođa stvarno poginula pod lavinom drvnog otpada u strugari u Milanu? „Nisam siguran da u Milanu postoji niti da je ikad postojala strugara, Danijele“, upozorio je kuvar sina. Kečam je još tvrdio da je jedna oluja ubila četvoro ljudi u pilani kod ispusne brane jezera Damer – većeg, i najsevernijeg od Damerovih jezera. Navodno je munja udarila nosač klada. „I usmerivača i podesivača, da ne pominjemo testeraša koji je držao poluge gusenične testere, i nosača, ubila je jednim udarcem“, rekao je Kečam Deniju. Svedoci su gledali kako čitava pilana gori do temelja.

„Čudi me da još neki Kečamov rođak nije bio među žrtvama, Danijele“, bilo je sve što bi Dominik rekao.

I stvarno, još jedan Kečamov rođak upao je u mašinu za mletvenje drveta; jednog strica mu je u glavu opalila leteća klada od metar i dvadeset u pilani, gde su sekli dugačka zimzelena debla na dužinu prikladnu za drvenu kašu. A nekad je i u jezeru Damer bio plutajući „parni magarac“*; koristili su ga da nagomila debla na ulaz u pilanu kod ispusne brane, ali mu je motor eksplodirao. Ljudsko uvo je u proleće nađeno na ostrvu u jezeru, gde je sve drveće oprljila eksplozija. Kasnije je, kazao je Kečam, neki pecaroš u ledu na akumulacionom jezeru Pontuk upotrebio to uvo kao mamac.

„Opet neki tvoji rođaci, pretpostavljam?“, upitao je kuvar.

„Koliko ja znam, nisu“, odgovorio je Kečam.

Kečam je tvrdio da je poznao „legendarnog kretena“ koji je izgradio staju uzvodno od radničke barake i menze u Petom logorištu. Kad su se svi u logorištu porazbolevali, razapeli su narečenu legendu u mreži uzdi u staji iznad jame s gnojivom – „dok se kretan nije onesvestio od isparenja“.

„Vidiš zašto Kečamu nedostaju stara vremena, Danijele“, rekao je kuvar sinu.

Dominik Bačagalupo je neke priče znao – većina nije bila za pripovedanje. A ono malo priča koje je kuvar smeo da ispriča sinu, Danijelovu maštu nisu obuzimale kao one Kečamove. Na primer, ona o jami za pasulj ispred kuvarovog šatora na Čikvolnepiju, blizu jezera Uspeh. U gorepomenutim starim vremenima, na jednom rečnom transportu, Dominik je iskopao jamu za pasulj prečnika metar i dvadeset, pa počeo da kuva taj pasulj u rupi pre spavanja, prekrivši jamu vrelinim pepelom i zemljom. U pet ujutru, kad bi se već sve usijalo, planirao je da iskopa sač iz zemlje za doručak. Ali jedan Frankokanađanin izašao je iz vanigana za spavanje (verovatno da piški) dok je još bio mrak; bio je bos kad je upao u jamu za pasulj i opekao oba stopala.

„I to je to? To je cela priča?“, pitao je Deni tatu.

„Pa, to ti je nekakva *kuvarska* priča, valjda“, rekao je Kečam iz ljubaznosti. Kečam je zafrkavao Dominika kako na gornjem Androskoginu špagete potiskuju zapečeni pasulj i čorbu od graška.

* Engl.: *steam donkey* – vučno plovilo na parni pogon. (Prim. prev.)

„Nikad nismo imali ovoliko kuvara *Italijana* ovuda“, rekao bi Kečam, namignuvši Deniju.

„Hoćeš da kažeš da bi radije jeo zapečeni pasulj i čorbu od graška nego testeninu?“, upitao je kuvar starog druga.

„Tata ti je baš *osetljiv* čovečuljak, a?“, Kečam bi rekao Deniju, ponovo namignuvši. „Boga mu začepljenog!“, Kečam je više puta rekao Dominiku. „Strašno si *osetljiv!*“

SAD JE OPET BILA ta blatna sezona, nabujalo doba godine. Iz jedne od ispusnih kapija stizala je jaka bujica – ono što je Kečam nazivao „transportnim talasom“, verovatno iz ispusne kapije na istočnom kraju Malog Damerovog jezera – i zeleni klinac iz Toronta, kog su jedva poznavali, odnesen je daleko.

Drvoseče će samo još neko vreme uvećavati količinu vode u Krivoj reci. To su činili gradeći brane na pritokama koje se ulivaju u glavnu transportnu reku; vodu iznad tih brana oslobađali su u proleće, tako dodajući snažne bujice transportu građe. U tim potocima gomilali su škart za drvenjaču (a i na obalama) tokom zime, pa ga onda spirali u Krivu reku na vodi koja se oslobodi iz brana. Ako se to dogodi ubrzo po otapanju snega, voda je tekla brzo, a debla u pokretu dubila su obale.

Kuvar je smatrao da Kriva reka nema dovoljno krivina da opravda svoje ime. Reka je tekla pravo s planina; imala je samo dve okuke. Ali za goniče građe, posebno one starovremenske, koji su reku i krstili, i te dve su bile dovoljno gadne da se klade baš opasno nagomilaju svakog proleća – pogotovo uzvodno od rečnog jezera, bliže Damerovim jezerima. Na obe rečne krivine, zaprečene klade obično su se morale odglaviti rukom; na krivini uz reku, gde je struja bila najjača, nikom zelenom kao što je bio Ejndžel ne bi dozvolili da radi na zaprečenju.

Ali Ejndžel je iščezao u rečnom jezeru, gde je voda bila relativno mirna. Zbog samih debala, voda u rečnom jezeru bila je uzburkana, ali su struje bile relativno blage. Na obe krivine masivnija zaprečenja rasturana su dinamitom, što je Dominik

Bačagalupo osuđivao. Eksplozije su pravile kaos među loncima i šerpama i okačenim kuhinjskim priborom u kuhinji menze; u trpezariji su šećernice i boce kečapa padale sa stolova. „Možda ti tata nije pripovedač, Deni, ali ni miner definitivno nije“, kako je to dečaku rekao Kečam.

Iz rečnog jezera ispod grada Krive Reke voda se spuštala nizvodno u Androskogin. Osim Konektikata, velike drvotransportne reke u severnom Nju Hempširu bile su Amonusak i Androskogin: te reke su bile dokumentovane ubice.

Ali neki rečni radnici su se udavili ili završili smrskani i na relativno kratkom potezu brzaka između Malog Damera i grada Krive Reke – a i u rečnom jezeru. Ejndžel Poup nije bio prvi; niti će mladi Kanađanin biti poslednji.

A u ugroženim naseobinama Krivoj Reci i Parizu jedan dobar deo ljudi iz pilana je osakaćen ili čak izgubio život – nemali broj, nažalost – zbog tuča s transportnim radnicima u izvesnim barovima. Nije bilo dovoljno žena – obično je to bio uzrok tuča – mada je Kečam tvrdio da nema dovoljno barova. Bar ih nije bilo dovoljno u Parizu, a u tamošnjem logorištu živele su samo udate žene.

Kečam je smatrao da je ta kombinacija terala ljude iz Pariza putem građe do Krive Reke skoro svake noći. „Uopšte nije trebalo da naprave onaj most preko Filipsovog potoka“, takođe je tvrdio Kečam.

„Vidiš, Danijele“, rekao je kuvar sinu. „Kečam je još jednom dokazao kako će nas progres na kraju sve pobiti.“

„Prvo će nas katoličko razmišljanje pobiti, Deni“, rekao bi Kečam. „Italijani su katolici, a tvoj tata je Italijan – i ti si, naravno, mada ni ti ni tvoj tata niste preveliki Italijani, niti posebno katolički razmišljate. Uglavnom mislim na Frankokanađane kad govorim o katoličkom razmišljanju. Frankokanađani, na primer, imaju tako mnogo dece da ih ponekad numerišu umesto da im daju imena.“

„Pobogu“, rekao je Dominik Bačagalupo, odmahujući glavom.

„Je li to istina?“, mladi Den je pitao Kečama.

„Kakvo je pa to ime Vent* Dima?“, pitao je Kečam dečaka.

* Franc.: *vingt* – dvadeset. (Prim. prev.)

„Rolan i Žoan Dima nemaju dvadesetoro dece!“, povikao je kuvar.

„Možda ne zajedno“, odgovorio je Kečam. „Šta je onda mali Vent? Lapsus?“

Dominik je ponovo odmahivao glavom. „Šta je?“, pitao ga je Kečam.

„Obećao sam Danijelovoj majci da će dečak biti valjano obrazovan“, rekao je kuvar.

„Pa ja se samo trudim da mu *unapredim* obrazovanje“, objasnio je Kečam.

„*Unapredim*“, odgovorio je Dominik, i dalje odmahujući. „Taj tvoj rečnik, Kečame“, počeo je kuvar, pa se zaustavio; više ništa nije rekao.

Ni pripovedač, ni miner, razmišljao je Deni Bačagalupo o svom ocu. Dečak je oca mnogo voleo, ali kuvar je imao jednu naviku koju je sin primetio – Dominik često nije dovršavao misli. (Bar ne naglas.)

NE RAČUNAJUĆI SUDOPERU INDIJANKU – i nekoliko supruga radnika iz pilane, koje su pomagale s kuvanjem – u menzi su retko jele žene, osim vikendom, kad su neki ljudi dovodili porodice. Zabrana alkohola bila je kuvarovo pravilo. Večera je služena čim se smrkne, i većina drvoseča i ljudi iz pilane trezni su jeli, brzo i bez razgovetnog razgovora – čak i vikendom ili kad drvoseče nisu bile angažovane na rečnom transportu.

Pošto su ljudi obično dolazili da jedu pravo s nekakvog posla, odeća im je bila prljava i smrdeli su na katran, smolu i mokru koru drveta i piljevinu, ali ruke i lica bili su čisti i sveže namirisani sapunom od borovog katrana, na kuvarov zahtev dostupnog u toaletu menze mračnom kao pećina. (Pranje ruku pre jela bilo je još jedno od Dominikovih pravila.)

Štaviše, peškiri u toaletu uvek su bili čisti; čisti peškiri bili su razlog što je sudopera Indijanka obično ostajala dokasno. Dok su kuhinjske pomoćnice prale poslednje posuđe od večere, sudopera

je trpala peškire u veš-mašine u vešeraju menze. Kući nije odlazila dok mašine ne završe pranje i ne prebaci sve peškire u sušare.

Sudoperu su zvali Indijanka Džejn, ali ne u lice. Deni Bačaga-lupo ju je voleo, a ona dečaka obožavala. Bila je više od deceniju starija od njegovog tate (bila je starija čak i od Kečama), i izgubila je sina – verovatno se udavio u Pemidževasetu, ako Deni priču nije pogrešno čuo. Ili su Džejn i njen mrtvi sin bili iz divljine Pemidževaset – možda su došli iz tog dela države, severozapadno od pilana u Konveju – a baksuzni sin se udavio negde drugde. Bila je jedna druga, nesputana divljina severno od Milana, tamo gde je bila pilana za zimzelen; tamo je bilo još drvnih logorišta, i mnogo mesta gde bi se mladi drvoseča mogao udaviti. (Džejn je Deniju rekla da Pemidževaset znači „Drvored krivih borova“, što je lakovernom dečaku zvučalo kao mesto na kome je lako udaviti se.)

Sve čega je mladi Den zapravo mogao da se seti jeste da je to bila nesreća u divljini na transportu debala – a po toplini s kojom je sudopera gledala kuvarovog sina, može biti da je njen izgubljeni dečak imao dvanaestak godina kad se udavio. Deni niti je znao, niti pitao; ono malo što o Indijanki Džejn jeste znao, ili je ćutke primetio ili nejasno načuo.

„Slušaj samo one razgovore koji su tebi upućeni, Danijele“, upozorio ga je otac. Kuvar je hteo da kaže kako Deni ne bi trebalo da prisluškuje nepovezane ili neartikulisane primedbe koje su ljudi jedan drugom upućivali za vreme jela.

Većinom noći, posle večernjeg obroka – ali nikad onako žestoko kao u danima vanigana, i obično ne kad je rano ujutru rečni transport – rečni transporteri i radnici iz pilane su pili. Ono malo njih što je imalo svoje kuće u Krivoj Reci pilo je kod kuće. Sezanci – dakle, većina drvnih radnika i Kanađana u prolazu – pili su u svojim smeštajima, koji su bili grubo podignuti u onom me-mljivom delu grada odmah iznad rečnog jezera. Od tog smeštaja moglo se pešice stići do turobnih barova i sumnjive, pogrešno nazvane plesne dvorane u kojoj nije bilo plesanja – samo muzika i, kao i obično, premalo žena za upoznavanje.

Drvoseče i radnici iz pilana s porodicama više su voleli manje, ali sporno „civilizovanije“ naselje u Parizu. Kečam je odbijao da naselje drvnih radnika zove „Pariz“, koristeći ono za šta je rekao da je pravo ime tog mesta – Zapadni Damer. „Nijedna zajednica, makar bila i naselje drvnih radnika, ne bi trebalo da se zove po fabrici“, objavio je Kečam. Kečama je još više vređalo što se drvni posao u Nju Hempširu zvao po firmi iz *Mejna* – i to firmi koja pravi sanke, od svega mogućeg. „Pobogu!“, uzviknuo je kuvar. „Uskoro će sve drvo na Krivoj reci biti drvenjača – za hartiju! Zašto su sanke gore od *hartije*?“

„*Knjige se prave od hartije!*“, objavio je Kečam. „Kakvu ulogu sanke igraju u *obrazovanju* tvog sina?“

U Krivoj Reci jedva da je bilo dece, i išla su u školu u Parizu – kao i Deni Bačagalupo, kad je uopšte išao u školu. Radi unapređenja *obrazovanja* mladog Dena, kuvar je neretko ostavljao sina kod kuće – kako bi dečak mogao pročitati knjigu ili dve, što je bila praksa koju pariska škola (ili, kako bi to sročio Kečam, zapadnodamerska) nije uvek hrabrila. „Sačuvaj bože da deca u drvarskom naselju nauče da *čitaju!*“, penio je Kečam. Kao dete nije naučio da čita; zbog toga je uvek bio ljut.

BILO JE – JOŠ *IMA* – dobrih tržišta i za klade i za drvenjaču preko kanadske granice. Severni Nju Hempšir i dalje drvetom u velikim količinama hrani fabrike hartije u Nju Hempširu i Mejnu, i fabriku nameštaja u Vermontu. Ali od naselja drvnih radnika kakva su nekad bila, ostali su samo dokazi propasti.

U gradu kao što je Kriva Reka, samo vreme nije htelo da se menja. Od ispusne brane u dnu Malog Damerovog jezera do rečnog jezera ispod Krive reke, uporna magla ili izmaglica visila je nad divljom vodom do poznog jutra – u sva doba godine, osim kad je reka bila smrznuta. Iz pilana je oštro cviljenje testera bilo jednako poznato i očekivano kao pesma ptica, mada ni testerisanje ni poj ptica nisu bili pouzdani kao činjenica da u tom delu Nju Hempšira nikad nije bilo proleća – osim onog tužnog perioda od

početka aprila do sredine maja, koji se izdvajao smrznutim blatom što se sporo kravi.

Pa ipak, kuvar je ostajao, a bilo ih je nekoliko u Krivoj Reci koji su znali zašto. Bilo je manje onih koji su znali zašto je uopšte došao, i otkud ili kad. Ali o njegovoj hromosti postojala je priča koju su znali svi. U naseobinama drvnih radnika takvo hramanje nije bilo neuobičajeno. Kad se debla bilo koje veličine pokrenu, zglob može biti smrskan. Čak i kad nije hodaao, videlo se da je čizma na kuvarovoj osakaćenju nozi dva broja veća od one koju je nosio na zdravoj – a kad sedi ili mirno stoji, veća čizma bila je okrenuta u pogrešnom pravcu. Za one upućene duše u naselju Kriva Reka, takva povreda mogla je nastati od najrazličitijih nesreća u drvnom poslu.

Dominik se pretvarao da je tinejdžer; po sopstvenoj proceni, nije bio baš toliko zelen kao Ejndžel Poup, ali „dovoljno zelen“, kako bi kuvar rekao sinu. Posle škole je radio na ukrcavanju drveta u jednoj od većih pilana u Berlinu, gde je prijatelj Dominikovog odsutnog oca bio pregradnik. Do Drugog svetskog rata, navodni prijatelj Dominikovog tate tamo je bio deo stalne postave, ali kuvar se sećao takozvanog čika Umberta kao alkoholičara koji je često olajavao Dominikovu mamu. (Čak ni posle nesreće, odbegli otac nikad nije potražio Dominika Bačagalupa, a „čika“ Umberto se nikad nije dokazao kao porodični prijatelj.)

Na platformi je bio tovar tvrdog drveta – uglavnom javor i breza. Mladi Dominik je polugom s preklopnom kukom, takozvanom „kašikom“, kotrljao klade u pilanu kad se njih nekoliko odjednom otelo, a on nije mogao da im se skloni s puta. Te 1936. imao je samo dvanaest godina; „kašikom“ je rukovao s bahatim samopouzdanjem. Dominik je bio istih godina kao njegov sin sada; kuvar nikad ne bi pustio svog voljenog Danijela na platformu, čak ni ako bi dečak bio *ambidekster* s polugom. U Dominikovom slučaju – kad su ga klade srušile, preklopna kuka zarila mu se u levu butinu, kao udica bez bodlje, a levi članak se izvrnuo u stranu – smrskan i samleven pod teretom drveta. Zbog rane od kuke bio je u opasnosti da nasmrtno iskrvari, mada je čovek tih dana uvek mogao umreti i od trovanja krvi. Zbog povrede članka mogao je

kasnije umreti od gangrene – ili bi mu pre amputirali levo stopalo, ako ne i čitavu nogu.

Nije bilo rendgena u okrugu Kuz 1936. Zdravstveni autori-
teti u Berlinu nisu bili skloni nikakvom kreativnom nameštanju
smrskanog članka; u takvim slučajevima, preporučivali su manje
hirurške zahvate ili najčešće nisu činili ništa. Bila je to nesreća
kategorije „čekaj da vidimo“: ili su krvni sudovi smlavljeni, pa će
doći do gubitka cirkulacije – kada bi lekari stopalo morali odseći
– ili će se slomljeni i izmešteni komadići članka spojiti i zaceliti
kako-tako, a Dominik Bačagalupo bolno hramati do kraja života.
(I ispalo je baš tako.)

Imao je i ožiljak tamo gde ga je upecala kuka „kašike“; ličio
je na ujed male, čudne životinje – neke s jednim krivim zubom i
čeljustima nedovoljno velikim da obuhvate butinu dvanaestogodi-
šnjaka. I čak i pre nego što je zakoračio, ugao Dominikovog levog
stopala ukazivao je na oštro skretanje ulevo; prsti su bili usmereni
u stranu. Ljudi su često primećivali deformisani oblik članka i
pogrešno usmereno stopalo pre samog hramanja. Jedno je bilo
sigurno: mladi Dominik nikad neće biti drvoseča. Za taj posao ti
treba ravnoteža. A u pilanama je povređen – da ne pominjemo da
je pijani „prijatelj“ njegovog odbeglog oca tamo bio predradnik.
Ni pilane nisu bile u budućnosti Dominika Bačagalupa.

„Ej, Bačagalupo!“, često ga je dozivao čika Umberto. „Možda
imaš napolitansko ime, ali se ovuda motaš kao Sicilijanac.“

„Ja *jesam* Sicilijanac“, savesno bi rekao Dominik; smatrao je
da mu se majka time neumereno ponosi.

„Da, pa, ime ti je *napolitano*“, rekao mu je Umberto.

„Po tati, valjda“, usudio se Dominik da nagađa.

„Tata ti nije bio Bačagalupo“, obavestio ga je Umberto, koji
očigledno nije voleo Dominikovu majku – zvao ju je „Nunci“ –
porodični nadimak od milošte, skraćeno od Anuncijata – samo
što Umberto to nikako nije s miloštom izgovarao. (U predstavi ili
na filmu publika bi bez problema Umberta smestila u kategoriju
manje važnog lika; a ipak, najbolji glumac za ulogu Umberta bio
bi onaj koji je uveren da je njegova uloga uvek glavna.)

„A ni ti mi, pretpostavljam, nisi pravi stric?“ zatražio je Dominik odgovor od Umberta.

„Pitaj mamu“, rekao je Umberto. „Da je htela da ostaneš *siciliano*, dala bi ti *svoje* prezime.“

Majčino devojačko ime bilo je Saeta – veoma se ponosila „Sajetom“, kako je ona izgovarala sicilijansko prezime, i svim Saetama o kojima ju je Dominik čuo da priča kad bi odlučila da govori o svom poreklu.

Anuncijata uopšte nije volela da priča o Dominikovom poreklu. Ono malo što je dečak uhvatio – delove informacija ili dezinformacije – skupljeno je polako i nepotpuno, kao delimični dokazi, nedovoljni tragovi u sve popularnijoj društvenoj igri iz detinjstva mladog Dena, onoj koju su kuvar i Kečam igrali s dečakom, pa bi im se ponekad i Džejn pridružila. (Je li to bio Pukovnik Senf u kuhinji sa svećnjakom ili je ubistvo počinila Gospođica Skarlet revolverom u plesnoj dvorani?)

Mladi Dominik je znao samo da je njegov otac Napolitanac ostavio trudnu Anuncijatu Saetu u Bostonu; priča se da se brodom vratio u Napulj. Na pitanje „Gde je on sada?“ (koje je dečak majci mnogo puta postavio), Anuncijata bi slegla ramenima i uzdahnula, i pogledavši ili u nebesa ili u pravcu ventilacionog otvora iznad kuhinjskog šporeta, tajanstveno rekla sinu: „*Vicino di Napoli*.“ „U blizini Napulja“, nagađao je mladi Dominik. Pomoću atlasa, i zato što je dečak čuo kako majka mrmlja imena dva brdska gradića (i okruga) u blizini Napulja u snu – Benevento i Avelino – Dominik je zaključio da je njegov tata pobegao u tu oblast Italije.

A onaj Umberto mu očigledno nije bio stric – nego definitivno „legendarni kreten“, što bi rekao Kečam.

„Kakvo je to ime Umberto?“ pitao je Dominik predradnika.

„Kraljevsko!“, odgovorio je Umberto prezrivo.

„Mislim, napolitansko je, jelda?“ pitao je dečak.

„Ma što me toliko ispituješ? Imaš dvanaest godina, a praviš se da ti je šesnaest!“, vikao je Umberto.

„Ti si mi rekao da kažem da imam šesnaest“, podsetio je Dominik predradnika.

„Čuj, Bačagalupo, posao si dobio“, rekao je Umberto.

Onda su se klade skotrljale, a Dominik postao kuvar. Njegova majka, američka Italijanka sicilijanskog porekla prebačena iz Severnog Bostona u Berlin u Nju Hempširu, umela je da kuva. Napustila je grad i odselila se na sever kad je Đenaro Kapodilupo šmugnuo na dokove kod Avenije Atlantik i Trgovačke ulice, ostavivši je sa detetom dok je on plovio (figurativno, ako ne bukvalno) „nazad u Napulj“.

Kreten (ako ne stric) Umberto bio je u pravu: Dominikov tata nije bio Bačagalupo. Odbegli otac bio je Kapodilupo – KA-PO-DIJ-LUPO, kako je to Anuncijata rekla sinu, što je značilo „vučja glava“. Šta je mogla nevenčana majka? „Koliko me je nalagao, otac je trebalo da ti bude *Bokadalupo!*“, rekla je Dominiku. To je značilo „vučja *usta*“, saznaće dečak – prikladno ime za Kretena Umberta, mladi Dominik je često mislio. „Ali *ti*, Anđelu – ti si moj vučji *poljubac!*“, rekla je njegova mama.

U pokušaju da ga ozakoni, i zato što je njegova majka gajila visokoparnu ljubav prema rečima, Dominika nije htela da nazove glavom (ili ustima) vuka; za Anuncijatu Saetu, dolazio je u obzir samo vučji poljubac. Trebalo je da se piše „*Bacialalupo*“, ali Nunci je uvek drugo „c“ u *Bacialalupo* izgovarala kao „g“. S vremenom, i zbog greške službenika u vrtiću, pogrešno napisano ime se zadržalo. Postao je Dominik Bačagalupo pre nego što je postao kuvar. Majka ga je zvala i Dom, skraćeno – Dominik je izvedeno od *domenica*, što znači „nedelja“. Nije da je Anuncijata bila neumorni poštovalac onoga što je Kečam nazivao „katoličkim razmišljanjem“. Ono što jeste bilo katoličko i italijansko u porodici Saeta oteralo je mladu neudatu ženu na sever, u Nju Hempšir; u Berlinu, drugi Italijani (verovatno takođe katolici) brinuli su se o njoj. Da li su očekivali da će dete dati na usvajanje, pa se vratiti na sever Bostona? Nunci je znala da se to radilo, ali o davanju bebe nije htela da razmišlja i – bez obzira na veliku nostalgiju za italijanskim Severnim krajem koju je ispoljavala – nikad nije bila ni u iskušenju da se vrati u Boston. U neplaniranom stanju odaslata je odande; razume se da joj se to nije dopadalo.

Iako je Anuncijata ostala verna Sicilijanka u svojoj kuhinji, poslovično jake veze bile su nepopravljivo raskinute. Njena porodica u Bostonu – i samim tim i italijanska zajednica u Severnom kraju i sve ono što je predstavljalo tamošnje „katoličko razmišljanje“ – odrekla je se. Ona se zauzvrat odrekla njih. Nunci lično nikad nije išla na misu, niti je na to terala Doma. „Dosta je što idemo na ispovest kad poželimo“, rekla je mladom Domu – svom vučjem poljupčiću.

Ni italijanski nije htela da nauči dečaka – ako izuzmemo neke neophodne kulinarske izraze – niti je Dominik želeo da uči jezik „stare zemlje“, pod čim je dečak podrazumevao Severni kraj Bostona, a ne Italiju. To su bili jezik i mesto koji su odbacili njegovu majku. Italijanski nikad neće biti jezik Dominika Bačagalupa; rekao je, bespogovorno, da u Boston nikad neće poželeti da ode. Sve u novom životu Anuncijate Saete definisao je osećaj novog početka. Najmlađa od tri sestre, čitala je i govorila engleski jednako dobro kao što je kuvala *siciliano*. Nunci je učila decu da čitaju u berlinskoj osnovnoj školi – a posle nesreće je ispisala Dominika iz škole i naučila ga osnovnim kulinarskim veštinama. Insistirala je i da dečak čita knjige – ne samo kuvare nego sve što je ona čitala, što su uglavnom bili romani. Sin joj se obogaljio dok je kršio naširoko zanemarene zakone o dečjem radu; Anuncijata ga je povukla iz prometa, jer je njena verzija kućnog školovanja bila i kulinarska i književna.

Nijedna od tih obrazovnih oblasti nije bila dostupna Kečamu, koji je školu napustio kad je bio mlađi od dvanaest godina. U devetnaestoj, 1936, Kečam nije umeo ni da čita ni da piše, ali kad nije radio na transportu drveta, utovarao ga je na železnička plato-kola s privremenog skladišta na kraju najveće berlinske pilane. Magacioneri su sužavali teret pri vrhu da bi kola mogla bezbedno proći kroz tunele ili ispod mostova. „Eto, to je bilo sve što sam znao pre nego što me je tvoja mama naučila da čitam“, rado je Kečam govorio Deniju Bačagalupu; kuvar bi onda nastavio da odmahuje glavom, iako je priča da je Dominikova pokojna žena naučila Kečama da čita bila navodno nepobitna.

Bar naoko saga o Kečamovom zakasnelom učenju čitanja *nije* spadala u bajkovitu kategoriju ostalih Kečamovih priča – onu o baraci s niskim krovom u Prvom logoru, na primer. Kečam je tvrdio da je „nekom Indijancu“ dodeljen zadatak da čisti sneg s krova, ali je Indijanac posao zapostavio. Kad se krov srušio pod težinom snega, iz barake je pobegao samo jedan drvoseča – ne Indijanac, koji se ugušio od onoga što je Kečam nazvao „koncentrisanim smradom mokrih čarapa“. (Naravno, kuvar i sin su bili svesni Kečamove skoro stalne pritužbe – naime, smrad mokrih čarapa bio je usud života u smeštaju.)

„Ne sećam se Indijanca u Prvom logoru“, bilo je sve što je Dominik rekao starom prijatelju.

„Premlad si ti da se sećaš Prvog logora, Kuvarčiću“, rekao je Kečam.

Deni Bačagalupo često je viđao kako mu se otac nakostreši na sam pomen sedmogodišnje razlike u godinama između njega i Kečama, dok je Kečam voleo da preneglašava taj starosni jaz. Tih sedam godina za njih bi bilo nepremostivo da su se dva mladića upoznala u Berlinu njihove mladosti – kad je Kečam bio koščat, ali zgodan devetnaestogodišnjak, s neurednom no punom bradom, a Anuncijatin mali Dom još ni tinejdžer.

Bio je snažan, vižljast dvanaestogodišnjak – ne krupan, ali mišićav i žilav – i kuvar je zadržao izgled vitkog, mišićavog mladog drvoseče iako je sad imao trideset, a izgledao starije, posebno svom mladom sinu. Zbog te svoje ozbiljnosti tata izgleda starije, smatrao je dečak. U kuvarovom prisustvu nisi mogao reći „prošlost“ ni „budućnost“ a da se on ne namršti. Što se sadašnjosti tiče, čak je i dvanaestogodišnji Danijel Bačagalupo razumeo da se vremena menjaju.

Deni je znao da je povreda članka zauvek promenila život njegovog oca; jedna druga nesreća, ona dečakove mlade majke, promenila je njegovo detinjstvo i ponovo očev život zauvek. U svetu dvanaestogodišnjaka, promena nije mogla biti dobra. *Svaka* promena bi u Denija unela nervozu – kao što bi se unervozio kad propusti školu.

Na rečnim transportima, u ne tako davnim danima, kad su Deni i njegov tata radili i spavali u vaniganima, dečak nije išao u školu. To što školu nije voleo – ali je uvek, i to i previše lako, nadoknađivao propušteno – takođe je u Denija unosilo nervozu. Svi dečaci u njegovom razredu bili su stariji od njega jer su se izvlačili iz škole što su češće mogli i *nikad* nisu nadoknađivali propušteno; i svi su ponavljali razred ili dva.

Kad bi kuvar video da mu je sin nervozan, uvek bi rekao:

„Drži se, Danijele – samo nemoj poginuti. Obecavam ti, jednog dana ćemo otići odavde.“

Ali i to je u Denija Bačagalupa unosilo nervozu. Čak su mu i vanigani delovali kao dom. A u Krivoj Reci dvanaestogodišnjak je imao sopstvenu sobu iznad menze – tamo gde je i njegov otac imao sobu i gde su delili kupatilo. Bile su to jedine sobe na spratu menze, i bile su prostrane i udobne. Svaka soba je imala svetlarnik i velike prozore s pogledom na planine, i – ispod menze, u podnožju planina – delimičan pogled na rečno jezero.

Vlake su špartale brda i planine; bilo je velikih delova livada i izdanačkih šuma, tamo gde su drvoseče posekle staro drveće i zimzelen.

Iz te spavaće sobe Danijelu Bačagalupu se činilo da gola stena i izdanačke šume nikad neće zameniti javore i breze ili meko drvo – jele, smrče, crveni i beli bor, čuge i američki ariš. Dvanaestogodišnjak je mislio kako su livade podivljale, trava do pojasa i korov. Mada su, zapravo, oblasne šume eksploatisane održivo; te šume još daju – „u jebenom dvadeset prvom veku“, kako će Kečam jednog dana reći.

A neke se stvari, na šta je Kečam redovno ukazivao, nikad neće promeniti. „Ariš će uvek voleti močvare, žute breze će zauvek biti visokocenjene za nameštaj, a siva breza nikad neće biti ni za šta – osim za ogrev.“ Što se tiče činjenice da će rečni transport u okrugu Kuz uskoro biti ograničen na meko drvo od metar i dvadeset, Kečam se turobno suzdržavao od proročanstava. (Sve drvoseče veterani rekle bi da manje meko drvo ume da odluta iz struje te zahteva ekipe za čišćenje.)

Ono što će se u poslu s transportom drveta promeniti, i što bi moglo staviti tačku na kuvarov posao, bio je neumorni moderni duh; promenljiva vremena mogla bi uništiti običnu „naseobinu“ kakva je Kriva Reka. Ali Deni Bačagalupo se samo opsesivno pitao: kakvog posla će biti u Krivoj Reci kad drvoseče odu? Hoće li onda i *kuvar* otići? Deni se brinuo. (Da li bi Kečam *ikad* mogao otići?)

A reka kô reka, išla je dalje – reka kô reka.

Pod kladama, telo mladog Kanađanina išlo je s rekom, koja ga je bacakala tamo-amo – tamo-amo.

Ako je u tom trenutku u vremenu i Kriva reka delovala nemirno, čak nestrpljivo, možda je i ona sama želela da dečakovo telo ode – da i ono ode.